

Віталій Юрченко

Борислав Брондуков у фільмі «Прощай, зелень літа». Режисер Р.Ішмухамедов. Узбекистан. 1984.

А ЯКИЙ ВІН НАСПРАВДІ?

Борислав Брондуков – Грищенко у фільмі «Зелений фургон».

Слава актора кіно має не одне обличчя. Досить раз зіграти роль, але у видатному фільмі, щоб назавжди бути записаним в історію світового кіно. Як, скажімо, Лоренцо Маджорані, виконавець головної ролі у фільмі Де Сіки «Викрадачі велосипедів». Скільки написано про цей загальноновизнаний шедевр. І скільки разів при цьому згадувався Маджорані. Хоча він і не актор і навіть позбавлений будь-яких акторських здібностей. Просто італійський безробітний.

Такий успіх схожий на несподівано рекордний виграш у казино. Для Маджорані все скінчилося добре. Він навіть ще раз знявся у якомусь фільмі, заробив якісь гроші. Але для деяких акторів, справжніх талантів, такий успіх обертався мало що не трагедією. Вони назавжди залишалися акторами однієї ролі. Бо повторити рекордний виграш практично неможливо. А глядачі і режисери сподівались саме на це.

Брондуков починав як Маджорані. За роль злодія у фільмі Осіки «Камінний хрест» він отримав приз за кращу чоловічу роль на Всесоюзному кінофестивалі. Роль відверто трагічна. Акторів, здатних грати трагічні ролі на такому рівні, як Брондуков у «Камінному хресті», не так і багато. І тепер він був приречений грати ролі такого плану. Осіка вдало використав оригінальність його акторської особистості й надзвичайну переконливість. На екрані був типовий український селянин, який опинився у безвихідній ситуації. Його майбутніми екранними образами могли стати герої Нечуя-Левицького або Шекспіра.

Але разом з тим акторові довелося б дуже уважно ставитись до запропонованого режисерами, погоджуватись тільки на пропозиції, які дозволяли б йому залишатись на тому високому рівні майстерності, якого він досяг у «Камінному хресті».

Забігаючи наперед, можна зауважити, що нічого подібного у житті нашого героя не трапилось. Ніхто йому таких ролей не пропонував. Але він не дуже й сумував. Він, як сказала колись одна історична особа, пішов іншим шляхом.

Всі ролі, які йому пропонували режисери – молоді чи досвідчені, відомі чи невідомі, ролі великі чи маленькі, з багатьма словами чи з маленькими репліками, позитивні

чи негативні, з крупними планами чи без таких, – він погоджувався грати, не відмовляючись ні від чого. «Камінний хрест» – це десь на початку його творчої біографії. Фестивальна нагорода, звичайно, в чомусь допомагала йому. Це – як бойовий орден на грудях, який дає зрозуміти, що перед вами досвідчений солдат. Та й усе. А щодо кількості зіграного, то тут він, безумовно, ризикував. У актора не все залежить тільки від нього самого. Велика кількість ролей – це загроза повторитись, актор перестав би дивувати режисерів і глядачів, запрошень ставало б дедалі менше і, врешті-решт, все б зійшло нанівець. А щодо почесної нагороди, то в житті трапляються щасливі випадки. Була б така собі гарна згадка на старість, як сказав його однокурсник Іван Миколайчук у своєму фільмі «Така довга, така тепла осінь».

Та Брондуков знав, що робив. Нині він актор широко відомий. У нього багато шанувальників на усій території СНД. У кожного з них свій Брондуков, своє уявлення про нього. І багато хто з них здивується, дізнавшись, що актор знімався на студії ім. О.Довженка більше, ніж на будь-якій іншій. Більша ж частина радянських фільмів знімалася у Москві та Ленінграді. Він знімався на цих студіях у найпопулярніших фільмах – звідси ілюзія, що саме у тих фільмах він, головним чином, і був зайнятий. Але це не так.

Що ж, кожне твердження вимагає підтвердження. Ось деякі фільми, в яких він знявся на кіностудії ім. Довженка. За браком місця названі не всі, і без прізвищ режисерів: «Квітка на камені», «Бур'ян», «Родина Коцюбинських», «Вечір на Івана Купала», «Олеся», вже згаданий «Камінний хрест», «Гольфстрім», «Анничка», «Дід лівого крайнього», «Марина», «Острів Вовчий», «Захар Беркут», «Сімнадцятий трансатлантичний» і ще, і ще, і ще. Та Брондуков не боявся кількості. Він вірив у себе, у свої можливості.

У згаданих фільмах варто звернути увагу на дві ролі. У «Захарі Беркуті» він зіграв Бурунду, одного з предводителів монголів, а в «Родині Коцюбинських» царя – Миколу II. І в кожній ролі був на місці, як і скрізь. Оригінальність і неповторність зовнішності разом з абсолютною невимушеністю і органічністю поведінки в кадрі –

все це приваблювало режисерів. І тому фільмів було так багато.

Поступово з цієї мозаїки фільмів різних в усьому – за назвами, за жанром, за змістом, за кількістю дійових осіб, за характерами героїв, за стилістикою, за якістю зображення, за грою акторів, за темами, за ідеями, за художніми досягненнями – почало вимальовуватись, поступово проступати друге обличчя слави. Слави більш переконливої, більш вражаючої, більш перспективної і більш тривалої. Масштаб цієї слави не був усвідомлений одразу. Так, слово талант звучало все частіше. Але слова не багато важать. Не про одного ще недавно казали «геній», а хто їх зараз пам'ятає. Ні, тут справа була в іншому.

Почала формуватись думка, що, на яку б роль не запрошували Брондукова, помилки не буде. І як би мало місця не було приділено їй у картині, цей штрих, цей нюанс сприятиме успіху. І з кожним новим фільмом ця точка зору підтверджувалася.

Це вже був початок справжньої, невинуватої слави, яку зіпсувати міг хіба що сам актор, і більше ніхто. Фільми, в яких він знімався, могли бути більш або менш вдалим, та на його акторську репутацію це вже не впливало. Брондуков – це як знак якості. Або, як кажуть сьогодні, це добре розкручений бренд.

Зрозуміло, в ті часи, коли той бренд розкручувався, коли акторська майстерність Брондукова стрімко зростала, коли все більше глядачів закарбовувала в своїй пам'яті це ім'я, культурний простір, де демонструвалися фільми за його участю, весь час збільшувався. Радянський Союз, як відомо, займав одну шосту частину території земної кулі. Левову частину фільмів для цієї країни продукували студії Москви та Ленінграда. В їх створенні брали участь митці будь-якої республіки, якщо це було потрібно. При такому стані речей Брондуков не міг залишатися надбанням тільки однієї, хай і своєї рідної України.

Прийшов час віддати належне знаменитому російському кінодраматургу Віктору Мережку. Мережка раніше за інших зрозумів, що собою являє актор Брондуков, і в першому ж повнометражному фільмі за його сценарієм «Здрастуй і прощай» одного з героїв зіграв саме Брондуков. Тоді в Мережка ще не було такого авторитету, як сьогодні, однак він таки переконав режисера, щоб той довірив Брондукову одного з персонажів у цьому фільмі. У цій стрічці, поставленій на кіностудії «Ленфильм», Брондуков продемонстрував світові своє особливе, ні на що не схоже відчуття комічного. Саме тоді хтось згадав ім'я Чапліна. Але, можливо, хтось і раніше зівставив ці два імені: аби пояснити враження від самовиявлення Брондукова саме у жанрі комедії, можна посилатись на Чапліна. У фільмі «На вас чекає громадянка Никанорова» вже на кіностудії «Мосфильм» за сценарієм того ж Мережка Брондуков грав уже головну чоловічу роль, і то зовсім не комедійну. І, як слід було очікувати, знову вдало. Залишається додати, що Мережка написав сценарій «Тріумф» спеціально для Брондукова, який мав знімати режисер «Камінного хреста» Леонід Осика. Та фільм не було знято. До того ж, два вищезгаданих сценарії теж побували на кіностудії ім. Довженка, однак до її тематичних планів не потрапили. Чому? Цікаве питання, але воно потребує детального аналізу і, взагалі, це тема окремої розмови. Згадуємо цей факт, як один із факторів, що вплинув на твор-

чу долю актора. А доля ця з кожним новим фільмом визначалася одним словом – успіх. Не було невдалих ролей, не було невдалих фільмів.

Час було перебиратися в Москву. Нічого дивного. Як уже зазначалося, лєвова частина фільмів країни продукувалася там. Скільки людей робили титанічні зусилля, щоб переїхати з провінції в Москву. І це було нормальне прагнення. Москва – столиця величезної країни. Там більше можливостей, хоча і жорсткіша конкуренція. Багато з тих, хто перебрався, конкуренції не витримували. Але ті, хто витримував, могли скористатися усім спектром можливостей, які в них з'являлися. Фестивалі, нагороди, звання та й взагалі... Хто зна, якби Брондуков перебрався в Москву, він, можливо, був би і народним артистом СРСР, і лауреатом Державної премії, і ще кимсь, як це належить успішному діячеві російського, а точніше сказати, московського кіно. А те, що його творче життя у Москві була б успішним, жодних сумнівів не викликає.

Проте Брондуков, як завжди, пішов своїм шляхом. Він залишився у Києві, питань про переїзд куди б там не було навіть не виникало, і він завжди користувався можливістю попрацювати на рідній студії. Знімався багато, слава його зростала. Та оскільки найбільшого успіху досяг у фільмах майстрів комедії, таких як Данелія і Рязанов, то і слава його набрала комедійного забарвлення. Неперевершений майстер епізоду в комедійних фільмах – такий зміст цієї слави. Але для самого Брондукова, в його, так би мовити, мистецькому мисленні комедія займала місце почесне, але... там було ще багато місць у цьому мисленні. У фільмі Георгія Данелія «Афоня» Брондуков зіграв Федула – неробу і алкаша. Роль невелика за обсягом і негативна за змістом. Але у виконанні Брондукова персонаж виїшов настільки симпатичним і привабливим, що Федул, за словами режисера, став візитівкою фільму. На глядачів він справив найяскравіше враження. А вже потім, згадує режисер, коли він знімав фільм «Сльози капали», одного разу у себе в номері він почув, як у ресторані готелю на першому поверсі хтось співає французькі пісні. Було вже пізно, народу в ресторані було мало. На сцені, тримаючи мікрофон, Брондуков співав пісні з репертуару Іва Монтана. І перед нечисленними глядачами був не алкаш Федул, а елегантний, пластичний, чарівний французький шансоньє.

Це був один з чергових розиграшів Брондукова. Таких у нього було багато. Та не це важливо. А те, що Данелія пожалкував, що ця грань таланту актора так і не була використана в кіно. У комедії Ельдара Рязанова «Гараж» – зовсім інший Брондуков. У фільмі багато смішних і дотепних текстів, і промовляють їх актори високого класу. Брондуков грає нареченого, який щойно став чоловіком жаданої жінки і змушений свою першу шлюбну ніч проводити на зборах гаражного кооперативу. От де, здається, безліч можливостей використати свої комедійні ексцентричні здібності. Сама сценарна ситуація просто підштовхує до цього. Та у цій, по-справжньому смішній, комедії найменш смішний персонаж – герой Брондукова. Він безмежно ліричний. Його мало турбує, що там вирішать ці збори, він страждає, що ніч минає, і невідомо, як поведеться далі його наречена, з якою він уже взяв шлюб. І всі смішні діалоги і монологи інших виголошуються на тлі цього вічного почуття – любові, яку так майстерно грає наш герой.

І це також було схоже на розиграш. Злодій з «Камінного хреста», Федул з «Афоні» й оцей по вуха закоханий наречений. Нічого дивного, скаже хтось. Звичайне перевтілення. Так. Але це був особливий, його власний спосіб перевтілення. От ніби він вже повністю перетворився на персонажа, якого грає, та враження таке, що от зараз він скине з обличчя машкару, і ми побачимо справжнього Брондукова. Він нагадував артиста цирку, який іде по дроту і, здається, от-от впаде. Але не впав, дійшов до кінця. Це він просто лякав публіку. Та залишається думка, а, може, справді міг впасти? Таке відчуття виникає кожного разу, коли Брондуков з'являється на екрані. Бажання дізнатися – а який він насправді?

Розігравати людей він дуже любив. Це не було намагання продемонструвати свою дотепність чи над кимось посміятися. Це був своєрідний тренувальний майданчик для вдосконалення акторської майстерності. Все вирішувала імпровізація. Створити ситуацію, а потім діяти відповідно до розвитку подій.

Після «Іронії долі» Рязанов знову почав знімати фільм про Новий рік. Такі були чутки. Цю новину якраз і обговорювало студійне товариство біля саду кіностудії ім. Довженка в обідню перерву, посмоктуючи цигарки і пускаючи дим просто в синє небо. Хтось навіть сказав, що фільм начебто про гусарів. І тут підійшов Брондуков.

Одразу включившись в розмову, він сказав, що фільм називається «Про бідного гусара замовте слово», і що він зіграє у ньому. На питання, про що фільм, відповів, що не знає, бо сценарій ніколи не читає, а читає тільки текст своєї ролі. А коли спитали кого гратиме, відповів, що начальника ленінградської тюрми. Він сказав це так серйозно і впевнено, що не можна було не повірити. І пішов. А люди напружено думали, так і так зіставляючи Новий рік, гусарів і в'язницю в Ленінграді.

Переконливість була його основною акторською зброєю. Йому вірили і режисери, і глядачі. В будь-якій ролі.

Але ніхто не знав, який він насправді. Хіба що його дружина Катерина. Якщо підсумувати усі спогади про нього, то вони будуть суперечити один одному. Хтось каже, що його ампула – майстер комедійного епізоду, а він мріяв про серйозних драматичних героїв, хтось – що він сумував через те, що мало знімався, ще хтось – що з ним важко було працювати через складну вдачу і т.д. Насправді в його доробку вистачало серйозних драматичних ролей, і знявся він більше ніж у ста фільмах, і працювати з ним було просто, бо мало хто так легко сходився з людьми, з якими щойно познайомився, і режисери досить швидко знаходили з ним спільну мову. Він завжди робив те, що було їм потрібно. Хоча й по-своєму. Можливо, спочатку про вирішення, запропоноване Брондуковим, режисер і не думав, але актор робив все настільки переконливо, що режисер так чи інакше погоджувався. І глядач може сам у цьому переконатися.

От нібито другорядна, але важлива деталь. Одяг будь-якого персонажа приростає до нього, як власна шкіра. Уявити його вдягненим у щось інше було просто неможливо. Одяг селянина-гуцула, урочисте вбрання нареченого, солдатський мундир чи костюм англійського інспектора поліції – все виглядало на ньому природно і давало необхідне уявлення про характер цієї дійової особи. І це ще один доказ того, що Брондуков міг зіграти будь-яку роль. Таким великим був мас-

штаб даного йому Богом таланту. І він, як і належить, прагнув використати можливості свого дару повною мірою. Він грав все запропоноване, якщо вистачало часу і якщо воно не було геть неприйнятним.

1994 року на екрани мав вийти фільм Юрія Кари «Майстер і Маргарита» за Булгаковим, який зараз можна знайти в Інтернеті. Чотири серії. У фільмі була задіяна акторська еліта російського кіно. І відчувалося, що режисер прагнув не тільки підібрати найбільш відповідних до його вимог акторів, а й задіяти безумовно кращих, відомих, успішних, популярних. Досить назвати кілька імен, щоб у цьому впевнитися. Анастасія Вертинська, Михайло Ульянов, Валентин Гафт, Микола Бурляєв, Сергій Гармаш, Володимир Філіпенко, Лев Дуров, Сергій Никоненко... Навіть на другорядні ролі запрошували відомих досвідчених акторів. І Брондуков. Він не міг через хворобу сам озвучити свого персонажа, та все одно у цьому сузір'ї він, як завжди, на місці.

Борислав Брондуков, так би мовити, повний кавалер усіх видів акторської слави. Він грав головних героїв і героїв другого плану, він грав драматичних і ексцентричних, сумних і веселих, реалістичних і містичних, військових і цивільних, молодих і старих, тверезих і п'яних, сумлінних робітників і принципових нероб. І залишався незадоволенним. Бо існувало ще багато особистостей, яких хотілося зіграти. А часу не вистачало.

2004 року він пішов з життя. Після тривалої і тяжкої хвороби. Ці слова в даному випадку абсолютно відповідають дійсності. Хвороба була тяжка і тривала. Чого це коштувало його дружині, його рідним, знають тільки вони. Не хочеться про це згадувати, бо сьогодні герой вже там, де йому краще. І пішов він від нас з чистим сумлінням, усвідомлюючи, що зроблено хоч і не все, на що був спроможний, але все, що встиг за даний йому час.

Чи оцінили його по заслугах на цьому світі, не має сьогодні значення. Хоча його біографи, яких завжди цікавлять деталі, обов'язково шукатимуть відповідь на питання чому, скажімо, у 1994 році, коли він був представлений на премію ім. Т.Шевченка, лауреатом не став? Які там на тому засіданні прозвучали слова? Або чому він не став членом Академії мистецтв? Адже там це питання вирішувалося людьми, які його добре знали. Чого ж йому не вистачило?

Та всі ці питання і відповіді на них – справа майбутнього. Суть же цих відповідей відома і в наш час. Брондуков належить до найбільш видатних постатей нашого мистецтва. У таких людей завжди все непросто. От Довженко, у геніальності якого сумнівів нема, просився свого часу допомогти йому повернутися на Україну, писав листи, та це йому чомусь не вдалося. А нині робляться великі зусилля, щоб перенести його прах звідти сюди. Брондуков похований тут, бо нікуди з України не поїхав, а от помирав, як на чужині. Це також факт його біографії, і це не треба замовчувати, щоб не брати на душу зайвого гріха.

В його житті всього вистачало – і сліз, і сміху. А в пам'яті нашій він залишиться людиною, яка робила кращим життя тих, хто бачив його на екрані. І ще багатьом поколінням буде покращувати життя так довго, що можна вжити і слово *безсмертя*, бо його герої набагато переживуть тих, хто в цьому сумнівається.